

Únor 1948

do roku 1948 vstupovalo Československo jako poslední demokratická země z těch, které od nacismu osvobozovala Rudá armáda

všechny tehdejší politické strany se zavázaly, že spojení se Sovětským svazem nebude nikdo zpochybňovat

tehdejší československá demokracie je hodnocena jako „omezená“

na přelomu jara a léta 1948 se měly konat volby

ve vzduchu viselo rozhodující střetnutí mezi demokratickými silami a silami, které příliš demokratické metody nepoužívaly

velmi obtížná jednání jak ve vládě, tak v Národní frontě

klíčové body sporu – kontrola bezpečnosti a policie

Bezpečnostní složky

- po válce Národní milice, Národní stráž bezpečnosti, Národní stráž, Občanská stráž, Revoluční garda („rabovací gardy“) - kritika
- bezpečnostní referenti NV
- KSCĚ - výrazné pozice na ministerstvu vnitra
- 6 - 10. 6. 1945 nábor do SNB - 11 838 mužů
- 16. 6. 1945 rozpuštěny všechny ozbrojené formace mimo armádu a SNB
- na konci roku 1945 má SNB v českých zemích 32 027 mužů (19 027 starých)
- pohotovostní pluk NB a pohraniční jednotky - kádrová elita

Zpravodajské služby - StB

- budovány na ministerstvech vnitra, obrany a informací
- Zemská úřadovna Státní bezpečnosti (Jindřich Veselý) a Zemský odbor bezpečnosti (Emil Hršel)
- léto 1946 „oddělení F“ - výsledky válečných zločinců a práce proti demokratickým stranám

Obranné zpravodajství (OBZ)

- založeno v lednu 1945
- na doporučení gen. Mechlise
- v květnu 1945 major Reicin hlavou Hlavní správy OBZ
- 1946 – jako 5. odd. hl. štábu MNO
- KSČ dostává informace, aparát tzv. osvětových důstojníků
- paralelně Ústřední branná komise při ÚV KSČ

„Ostatní kandidáti jsou buď reakcionáři nebo nic neumějí, ale většinou obojí“.

npor. Reicin v dopise Gottwaldovi z 6. 3. 1945

V rozhovoru s K. Gottwaldem dne 10. března 1945 vyjádřil gen. Ludvík Svoboda souhlas s linií navrhovanou komunistickou stranou a uzavřel s Gottwaldem dohodu – *„vésti společný boj za odstranění nynějšího reakčního a antisovětského vedení čsl. armády (gen. Ingr a jeho klika) a za prosazení velení demokratického a poctivě prosovětského...“*

První část III. kapitoly vládního programu:

„Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády.“

Agenti v ostatních politických stranách

- komunisté dosazovali do ostatních stran své přívržence nebo přímo agenty, kteří zde měli pracovat v jejich prospěch
- jednalo se o jednotky členů s výjimkou sociální demokracie
- v ČSSD probíhal boj mezi levicových křídlem (Fierlinger), které chtělo úzkou spolupráci s KSČ a jejich oponenty, KSČ levicové křídlo všemožně podporovala
- KSČ také zneužívala bezpečnostní složky na akce namířené proti ostatním stranám

Krčmaňská aféra

- 10. září 1947 - balíčky pro Zenkla, Masaryka a Drtinu
- ministr spravedlnosti Prokop Drtina podal trestní oznámení, policejní vyšetřování i nezávislé vyšetřování orgány ministerstva spravedlnosti
- šetřením státního zastupitelství v Olomouci vyšetřeno, že tři dřevěné krabičky vyrobil v Krčmani na žádost Aloise Zapletala, domovníka krajského sekretariátu KSČ v Olomouci, stolař Jan Kopka
- „pošlou ministrům krabice na mouku, která je nestravitelná“
- úředník ministerstva vnitra dal příkaz k propuštění Kopky z vyšetřovací vazby na svobodu...

Mostecká aféra

- provokace ministerstva vnitra a obranného zpravodajství – „akce Sever“
- provokatéři StB začali navazovat styky s vybranými lidmi, se kterými měli vytvořit ilegální skupinu Sever (pražskou a mosteckou), jejímž cílem mělo být zorganizování protikomunistického puče
- snaha diskreditovat národně socialistickou stranu
- akce byla odhalena ministerstvem spravedlnosti, Drtina navrhnul na schůzi vlády ustanovení komise ministrů, která by se zabývala činností ministerstva vnitra - návrh kvůli odporu komunistů neprošel
- v květnu 1948 proces Reichel a spol. (22 lidí)

Spiknutí na Slovensku

- na jaře 1947 rozjeli komunisté na Slovensku kampaň za očistu veřejného života od ľudáků, fašistů a všemožných jiných zrádců
- 13. září 1947 začalo zatýkání v souvislosti s údajným pokusem o puč
- našly se zbraně a protistátní letáky (zřejmě podstrčené)
- zatčeni byli dva ze tří generálních tajemníků DS a kromě nich řada níže postavených politiků a úředníků.
- Slovenští komunisté stupňovali protestní akce a nakonec si v listopadu 1947 vynutili rekonstrukci složení slovenských orgánů a oslabení pozic Demokratické strany.

Situace v ČSSD

- Volební výsledky způsobily vnitrostranický otřes. Představitelé i členové ČSSD neočekávali takové oslabení stranických pozic
- Kritici viděli příčinu volebního neúspěchu zejména v podřizování stranické politiky komunistické straně
- ve dnech 14.-16. listopadu 1947 se konal XXI sjezd ČSSD v Brně
- Spojením sil několika křídel se podařilo sesadit Fierlingera z čela strany a zvolit nové vedení, které bylo rozhodnuto prosazovat samostatnou politiku.
- Předsedou strany se stal „muž středu“ Bohumil Laušman, který získal 283 hlasy proti 182 hlasům pro Fierlingera

Napjatá atmosféra

- od počátku roku 1948 nebyly politické strany schopny dospět k jakékoli dohodě (v NF, parlamentu, vládě...) – mizí ochota ke kompromisům
- komunisté „mobilizují masy“, rozšiřují členskou základnu (v květnu 1945 měli 37 000 členů, v únoru 1948 – 1 410 000 !!!)
- předkládají opozici nesplnitelné požadavky, usilují o mocenský monopol ve státě – balancování na pokraji vládní krize – činnost ústavních orgánů je ochromována – vypjatá politická atmosféra
- otevřená politická krize vypukla v polovině února 1948 – ministr vnitra Nosek odvolal osm velitelů SNB v Praze a nahradil je komunisty (v souladu s průběžným posilováním pozic KSČ v bezpečnostním aparátu), nepodřídil se rozhodnutí vlády a stav nezměnil...

Příčiny vládní krize

Všechny důležité funkce na ministerstvu vnitra zastávali komunisté, v oddělení bezpečnosti bylo pět z devíti vedoucích odborů členy KSČ. V čele tří odborů Sboru národní bezpečnosti byli pouze komunističtí funkcionáři... V centrále politické policie byla všechny tři velitelská místa v rukou komunistů. Ve zpravodajských službách byli komunisté ve většině i mezi nižšími šaržemi. Na pražském okresním velitelství SNB byli čtyři z pěti vyšších důstojníků členy KSČ. Ze sedmnácti mimopražských velitelů SNB v Čechách bylo dvanáct komunistů. Z celkového počtu sedmdesáti vyšších důstojníků SNB bylo asi šedesát členů komunistické strany...

ministr Drtina na zasedání vlády 13. února
podle pamětí jeho ministerského kolegy Huberta Ripky

Demise ministrů

ministr Nosek odvolal divizní komisaře na území Prahy
nekomunističtí ministři požadují, aby odvolal svůj rozkaz, to se nestalo...

ministři strany lidové, národně socialistické
a demokratické podali demisi

očekávali, že se k demisi připojí
Jan Masaryk a sociální demokraté

vláda by padla a předáci politických stran by jednali o řešení krize
buď bude ustanovena nová vláda nebo vypsány předčasné volby
ostatní ji však nepodali a v demisi se ocitla jen menšina ministrů vlády!

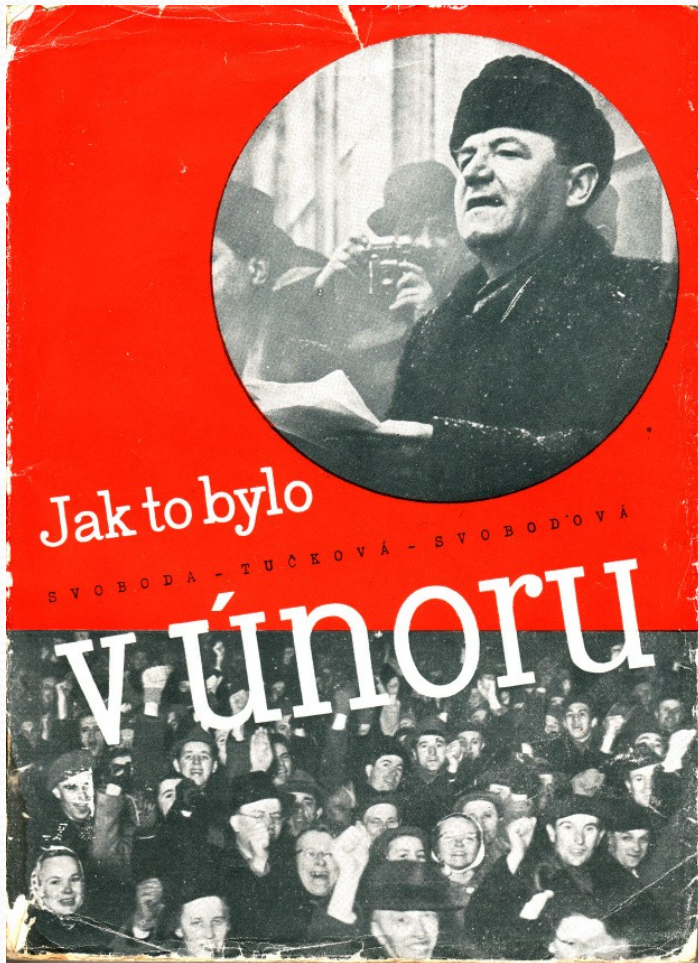

Jan Masaryk si demisi předepsal, dal ji do kapsy a jel se poradit k prezidentu Benešovi. Ten mu neporadil, Masaryk demisi nepodal, ve vládě zůstal.

Pavel Tigrid:

„V těch pěti dnech, kdy únorové události vrcholily, nekomunistické strany vsadily všechno na jednu kartu, vlastně jedinou, kterou demokraté znali a uznávali. Na legální, parlamentní nebo aspoň prezidentské řešení krize. (...) O jiném způsobu neuvažovali, neměli žádnou alternativu pro případ, že komunisté půjdou právě opačným směrem, tj. k mimoparlamentnímu řešení, které ostatně dlouho a systematicky připravovali.“

KSČ přechází do útoku

komunisté využili taktické chyby svých politických soupeřů

nepřipravená demise nahrála jejich představě o řešení politické krize

tlak na prezidenta Beneše

požadavek: přijetí demise a „rekonstrukce“ vlády

tj. doplnění o nové ministry podle Gottwaldova návrhu

Tábor lidu

**Dnes všichni na Staroměstské náměstí!
Mluví předseda vlády Klement Gottwald**

KSČ mobilizuje „pracující masy“, politický boj se přenáší do ulic a závodů

21. února mohutná manifestace na Staroměstském náměstí
projev Klementa Gottwalda

„Volám vás všechny k bdělosti a pohotovosti. Volám vás, všechny dobré Čechy a Slováky, vás všechny — dělníky, rolníky, živnostníky a intelektuály — k jednotě a svornosti. Tvořte v obcích, v okresech a krajích akční výbory Národní fronty z demokratických a pokrokových představitelů všech stran a organizací. Zmařte v zárodku jakékoliv provokace reakčních agentů. Buďte jednotni a rozhodni — a vaše pravda zvítězí!“

KLEMENT GOTTWALD

Lidové milice

- o jejich vzniku rozhodl ÚV KSČ 21. února 1945
- vznik a existence Lidových milicí nebyly nikdy upraveny žádným zákonem
- posloužily zejména k zastrašování politických protivníků, jak během převratu, tak po celou dobu komunistické vlády
- pro jejich členy (většinou dělníky) byla pořádána vojenská cvičení, na kterých se učili zacházet se zbraněmi
- podléhaly přímo vedení KSČ
- během února 1948 vyzbrojeny 10000 puškami a 2000 samopaly z brněnské Zbrojovky

Sjezd závodních rad

zahájen 22. února
měl demonstrovat „vůli lidu“

odbory vyjadřují masovou
podporu komunistickému plánu
řešení krize

Akční výbory

na pracovištích začaly vznikat akční výbory systematické akce proti nekomunistům v úřadech a na pracovištích čistky – „*vyakčňování reakčních živlů*“ – vyhazovy z práce zatýkání politických oponentů

Před ústředním sekretariátem národně socialistické strany.

(Ze schůze ÚAV Národní fronty 23. II. 1948.)

Zatím co v sekretariátech a bytech nepřátel republiky byl nalézán protistátní materiál a zbraně, utvořil se z poctivých zástupců všech stran Ústřední akční výbor Národní fronty.

foto z knihy „Jak to bylo v únoru“ - vydal ÚAV NF v únoru 1949

Akční výbory

- neměly žádný právní základ, jejich činnost a rozhodnutí byly v podstatě nezákonné
- existence akčních výborů byla zlegalizována až zákonem č. 213/1948 Sb., „o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů“
- podle tohoto zákona byla všechna jejich opatření od 20. února až do 8. srpna 1948 prohlášena za zákonná, pokud „směřovala k ochraně nebo k zabezpečení lidově-demokratického zřízení“, a to i v těch případech, pokud by jinak nebyla v souladu s právními předpisy (*jedná se o tzv. pravou retroaktivitu*)

Studenti na Hradě

veřejná vystoupení nekomunistů velmi slabá
studenti uspořádali průvod na Hrad k prezidentu republiky

Před 21. hodinou prošlo ulicemi vnitřní Prahy několik tisíc vysokoškolských studentů. Jak to u mládeže bývá obvyklé, nebyl to tichý průvod. Účastníci provolávali různá hesla. Jedno vynikalo nad všechny: Ať žije prezident dr. Edvard Beneš! Nepřehledné čtyřstupy mladých lidí, kráčeji za státní vlajkou, nacházely živou odezvu svých projevů zejména po těchto výkřicích i u kolemjdoucích chodců. Záhy byl dán cíl cesty zasněženými ulicemi města: k pražskému Hradu. Na Hradčanském náměstí stanuli všichni tiše před branami Hradu a v temnotě slabě osvětlených ulic se rozehly ohničky cigaret. Stáli proti husté řadě SNB. A pak kdosi oznámil, že pan prezident přijme pětičlennou delegaci studentů. Zvolili si ji ze svých řad a delegace odešla do pokojů pana presidenta. Bylo po 22. hodině. Počet studentů se vzáledem k pokročilé době zmenšil, kordony SNB se zvětšily. Zvon Zikmund svým hlubokým hlasem oznámil čtvrt na jedenáct. Zástupci pozdravili pana presidenta, který krátce zdůraznil, že jeho jedinou snahou je dospět ke spolupráci Čechů a Slováků a dosíci spolupráce všech politických stran.

X

Když Krajina domluvil, „vytáhli studenti do ulic“. Cestou se k nim připojovali ti mládenci, kteří se potloukali v tuto hodinu po ulicích a kteří v tomto „tažení“ viděli studentskou recesi, další studentský hec. Bylo to něco mezi lampionovým průvodem a školním výletem a bylo vidět, že většina zúčastněných tuto demonstraci nebere vážně.

Studenti přitáhli až k Hradu a žádali v presidentské kanceláři o přijetí své delegace. Vedena Lesákem byla pětičlenná delegace k prezidentovi vpuštěna. Lesák mu řekl velmi jasně to, čím ho pověřil Krajina: „Budete-li se pane presidente, domnívat, že naše mládež by mohla přispět k zachování demokracie, stačí jen jediný pokyn.“

Presidentova odpověď však nebyla taková, s jakou počítal Krajina a studenti.

Vždy opatrný prezident nepřijal otevřeně nabízené demonstrace. Neobjal Lesáka jako záchránce demokracie. Řekl jen něco povšechného o demokracii a spolupráci všech politických stran. Národně socialistické procesy na Hradčany se minulo účelem. Když se Lesák vrátil od presidenta, shromáždění se už rozcházelo. Bylo zima a tito synáčkové bohatých rodičů nebyli nadáni zvláštní obětavostí. Rozptýleně se vraceli do města.

Svobodné noviny z 25. 2. 1948

„Jak to bylo v únoru“ - vydal ÚAV NF v únoru 1949

Komunistické vítězství

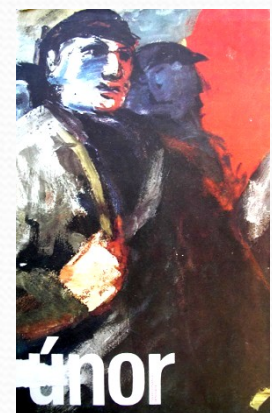
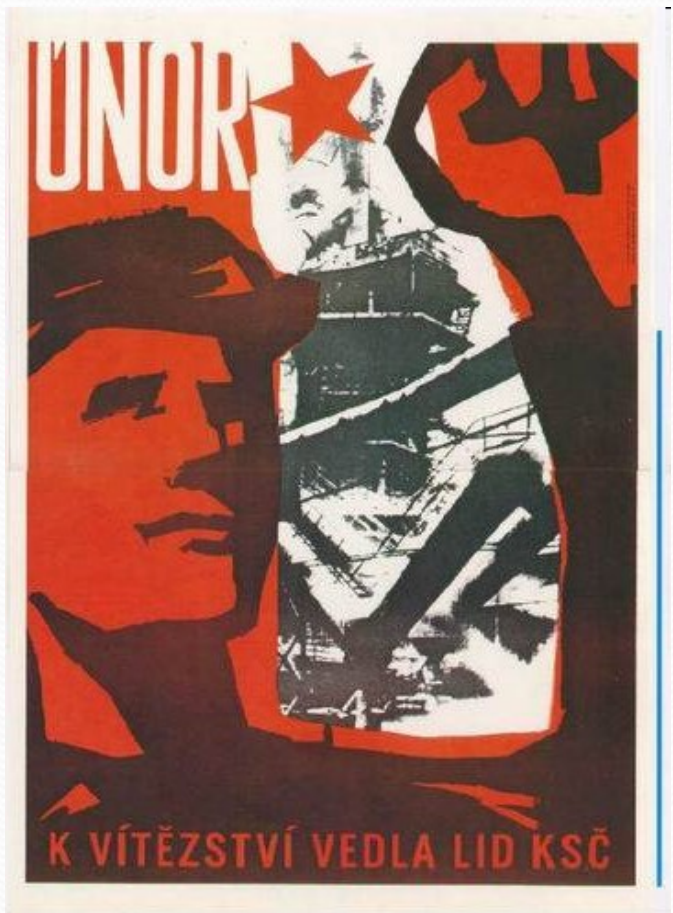
Gottwald 25. února jednal na Hradě s Benešem

Ten den ještě podali demisi 2 sociální demokraté

Prezident demisi nekomunistických ministrů nakonec přijal

Na Václavském náměstí se v tu chvíli konala stotisícová demonstrace komunistů a jejich sympatizantů

Rychlý zánik demokracie

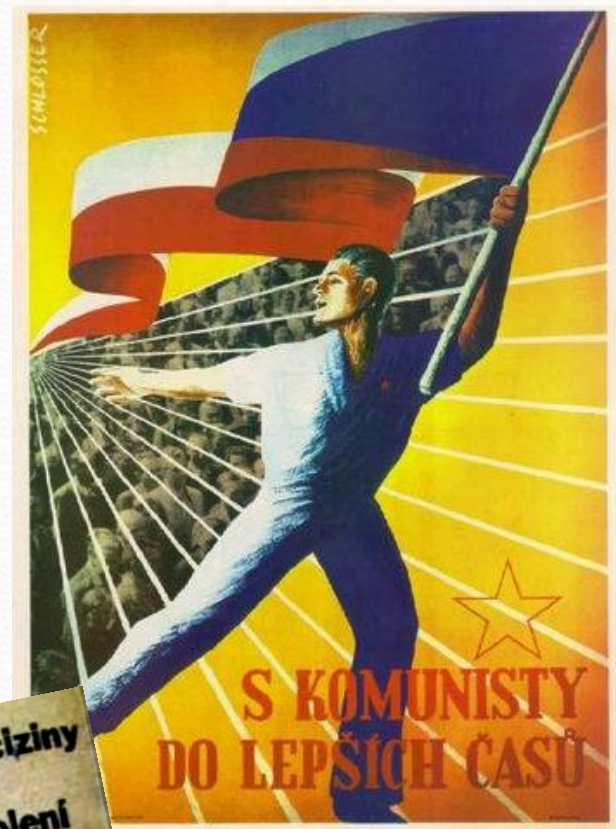
zastařování nekomunistických poslanců
a jejich zatýkání bez ohledu na imunitu

28. února se skokem z okna pokusil
o sebevraždu Prokop Drtina

5. března vyloučili poslanci parlamentu
několik svých vzdorných kolegů

řada politiků i občanů pochopila,
že s demokracií je konec

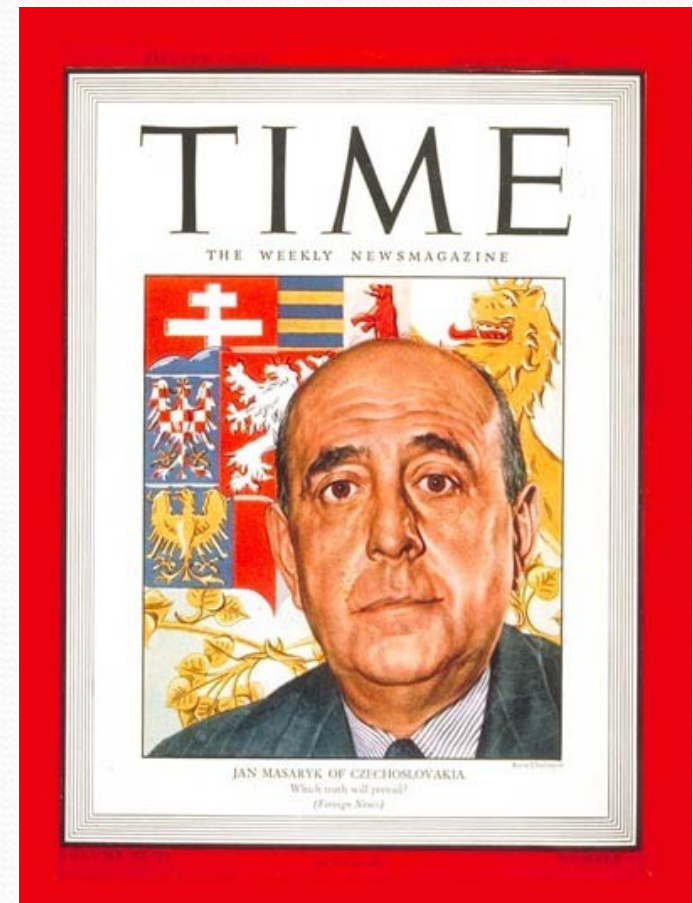
odchody do exilu

**K odcestování do ciziny
je zapotřebí
výjezdního povolení**
Ministerstvo vnitra oznamuje:
Počínajíc dnem 23. února 1948
opravňuje až na další českoslo-
venské cestovní pasy všech dru-
hů k vycestování z Českoslo-
venské republiky jedině tehdy,
jsou-li opatřeny výjezdní dolož-
kou ministerstva vnitra, která se
uděluje pouze v naléhavých a
odůvodněných případech.

Symbolická smrt Jana Masaryka

10. března - tajemná tragická smrt
pád z okna Černínského paláce – MZV
rychlé a zbrklé vyšetřování,
tým kriminalistů později odvolán a
nahrazen spolehlivými příslušníky SNB a
StB

Dnešní číslo věnujeme památce J. Masaryka

OSTRAVA · NEDELE 14. BŘEZNA 1948

OSTRAVSKÁ mladá fronta

DEŇÍK SVAZU ČESKÉ MLÁDEŽE • ROČNÍK IV.

Vydává Ústřední výbor ČSM – Sekretariát Jaromír Bejček. – Odpovědný zástupce Hruša O. Kočvara. – REDAKCE a expedice: Ostrava-Přívrat, Dostojeva 4, tel. 672.10-1. – ADMINISTRACE: Ostrava 1, Masarykovo náměstí 21, tel. 3638.

CENA
2.50 Kčs

Tiskna Svoboda (KTH) Přívrat – Předplacené 33 Kčs měs. (včetně pošt.), s donáškou 38 Kčs. – Cílet pošt. spoř. 22074 (pro předplátné), 22075 (pro inzerce). Dobíhací potvorní úřad Praha číslo 25.

Rozloučili jsme se s naším Janem Masarykem

Zůstane nám v srdcích a myslích

Praha. Před převodem ostatků rodného Jana Masaryka z Černínského paláce se přišli s mrtvým rozloučit dr. Alice Masaryková a její manželka Osvoboditelka Ludmila Lipová. O 10. hodině dopolední byla rakev uzavřena a zahálena slavní vložka. Truchlivými akty byli vedle jmenovaných přibuzných přítomni jen příslušníci nejvyššího řádu zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, kteří byli se zasmulým ve stálém pravidelném styku. Zaměstnanci zahraničního ministerstva vynesli pak rakev sloupovými slůpky před palác, kde ji vložili do pohřebního vozu. Mnoho lidí stálo před palácem a se slzami v očích se loučilo s mrtvým.

Od časných dopoledních hodin vyřizávaly kvality čestného občerstva na bořejsí lásti Václavského náměstí občany, kteří tu bude převzena rakev s pozůstatky ministra dr. h. c. Jana Masaryka do Pantheonu Národního muzea, kde násled-

rampě Národního muzea hoří věčná světla. Přijíždějí první smuteční hosté. Krátce po 13.45 přijíždí družina ministerského předsedy Gottwalda. Před 14. hodinou stanul na rampě Národního muzea vůz prezidenta republiky. Účtem 14. hodiny zazněly fanfáry z Libuse.

Je krátce před třetí hodinou smu-

teční právo se dává na počest Prahou, jež obháně se těší na chvilku s obnaženými blavami. Každý chce ještě nasopčit spátit svého Jana.

Klement Gottwald nad rakví Jana MASARYKA

A my, Jene, s lidem zůstaneme a s lidem půjdeme, to ti slibujeme!

Pane prezidenta, pane ministři, pane velvyslanci a vyslanci, dámy a pánové, občane a občanky!

S mně jsem ještě před nedávnými dny podrobně besedoval o dobrých vyhlídkách našeho vnitropolitického a zahraničního politického roz-

Masaryk byl i tak neobyčejně oblíben naším lidem. Byl oblíben jako velký syn velkého otce, ale i díky svému vlastním osobním vlastnostem. Kvalitě pak v historických ana-

mu konci. Jan Masaryk odešel pod tímto tlakem ze života.

Nyní stojíme, truchlíme, nad jeho rakví a doprovázejeme ho za chvil-

Poslední sbohem

Praha. Ani po 21. hodině večerní v pátek se zmenšit nekonečný proud občanstva, které se přišlo rozloučit se zesnulým ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem. Po půlnoci musela být rakev s tě-

lesnými pozůstatky odnesena do prvního poschodí Černínského paláce a palácová brána uzavřena, neboť stálo přicházelo množství občanstva. U rakev setrvali osobní tajemníci zemřelého ministra J. Masaryka dr. Sum a dr. Spáček.

okamžitá oficiální verze pro tisk a veřejnost – sebevražda v důsledku údajného nátlaku na ministra ze strany „poražené reakce“
přetrženo poslední pouto s předválečnou demokratickou republikou
úvahy o tom, zda jde o sebevraždu či vraždu, trvají dodnes

Nový režim, nová ústava

9. května přijal parlament novou ústavu
příprava od roku 1946

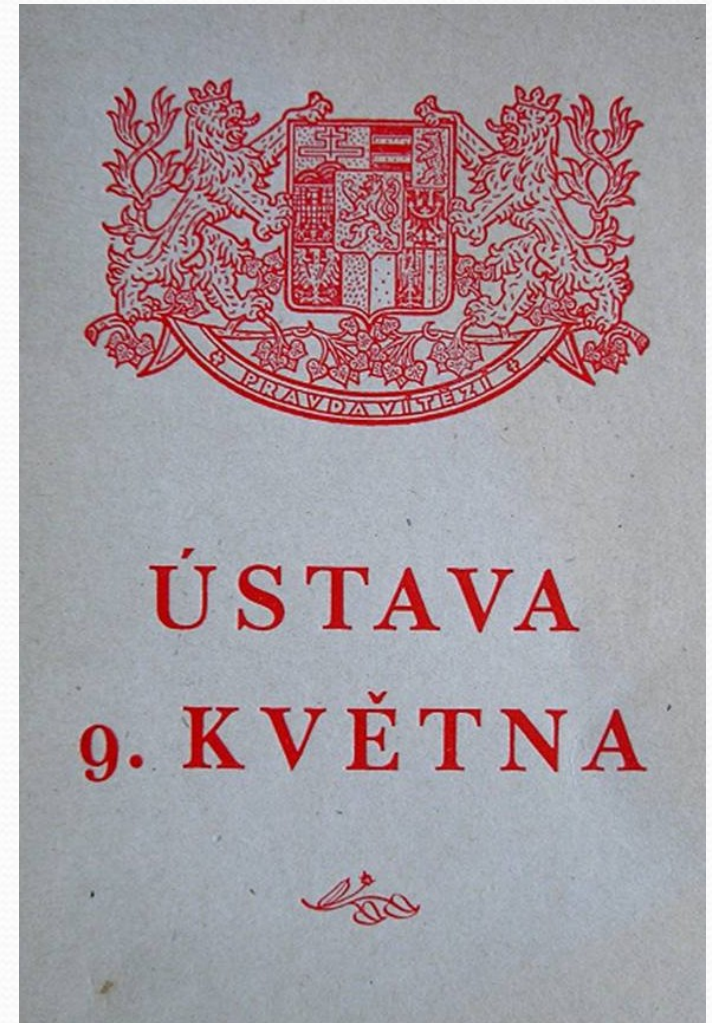
tři návrhy nové ústavy: ČSNS, ČSL a
KSČ

komunistický návrh přijat Národním
shromážděním jednomyslně

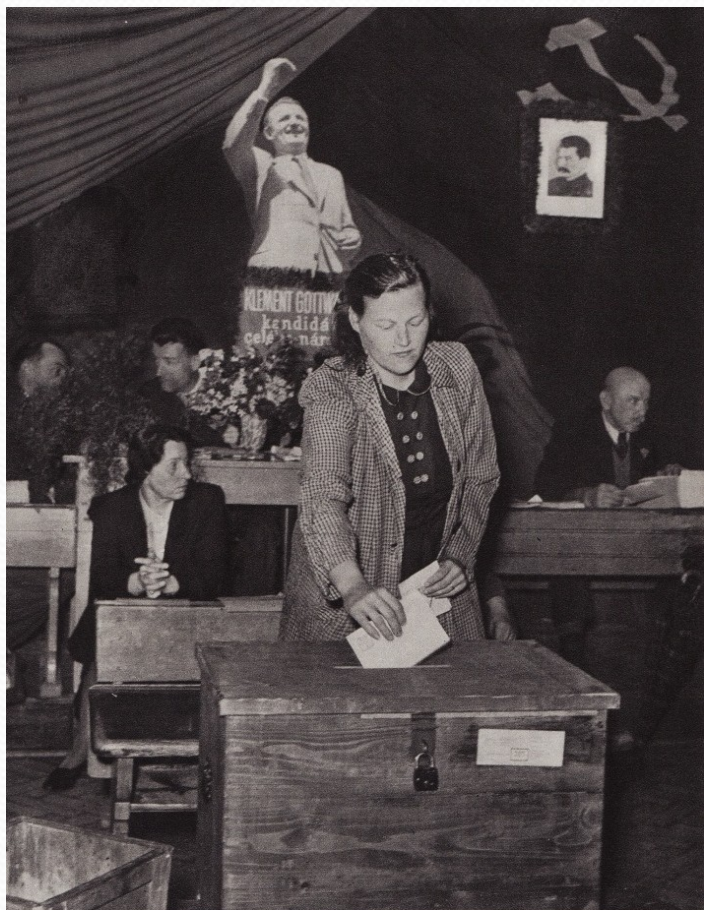
text byl inspirován sovětskou ústavou
(1936) a zčásti navázal na ústavu z roku
1920

*„převzetí moci dělnickou třídou, opírající
se o svazek s ostatními vrstvami
pracujících“*

*„práce ve prospěch celku a účast na
obraně státu je všeobecnou povinností“*

První „socialistické“ volby

V svobodných, demokratických volbách se náš lid jednotně vyslovil pro kandidátku obrozené Národní fronty.

30. května
akční výbory Národní fronty sestavily
na pokyn komunistických sekretariátů
„jednotnou kandidátku“

voliči tedy neměli z čeho vybírat...

atmosféra nepokrytého zastrašování
a propagandistických kampaní

byly porušovány zásady svobody
a otevřenosti

i v této atmosféře bylo odevzdáno přes
20% bílých lístků

Zánik sociální demokracie

Končí se rozkol v našem dělnickém hnutí. Čs. sociální demokracie se sloučila na podkladě marxismu-leninismu s Komunistickou stranou Československa. Slučovací sjezd.

27. červen 1948

slučovací sjezd komunistů a sociální demokracie

Abdikace a úmrtí E. Beneše

- odmítl podepsat Ústavu 9. května
- 2. června abdikoval
- 3. září 1948 zemřel

Klement Gottwald prezidentem

komunistický vůdce zvolen aklamací 14. června jako jediný kandidát

14. června 1948 dovršil pracující lid své únorové vítězství: Klement GOTTWALD byl zvolen prezidentem republiky.

Legálnost únorového puče?

- nebyl to doslova „puč“, protože nedošlo k převzetí moci pomocí násilí a ozbrojených složek
  - v ojedinělých případech však SNB ve službách komunistů byla využita
- komunisté porušovali tehdejší zákony nejen v průběhu února 1948, ale v podstatě po celou dobu existence 3. republiky
  - jedná se především o budování pozic uvnitř bezpečnostních složek a o vytváření agentů v ostatních politických stranách
- zcela nelegální pak byla činnost Akčních výborů a Lidových milicí

Zásadní otázky únorového puče

- Únor 1948 byl výsledkem poválečného vývoje
- O výsledku nerozhodovaly události kolem demise ministrů, ale předcházející vývoj.
- Nepodařilo se zamezit zneužívání bezpečnostních složek komunistickou stranou
- do dnes rozporuplná role prezidenta Beneše
  - tehdejší ústava – byla to ústava z roku 1920 – dávala prezidentovi poměrně velký manévrovací prostor, přijmout tedy demisi nemusel